

АВТОРСЬКА ЛЯЛЬКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

У статті йдеться про важливість використання у процесі фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва авторської ляльки як засобу формування їх професійної майстерності.

Авторська лялька є унікальним твором сучасного декоративного мистецтва, який поєднує в собі скульптуру, художній розпис, моделювання одягу, художнє конструювання, обробку різних матеріалів.

Опанування нових засобів створення художнього образу через пластику малих форм розвиває у студентів творчі та художні здібності, вміння роботи з різними спастичними матеріалами, формує естетичний смак, сприяє збагаченню чуттєвого досвіду, розвитку художнього відчуття, асоціативного мислення та творчого смаку.

Ключові слова: фахова підготовка, професійна майстерність, учитель образотворчого мистецтва, авторська лялька, художня лялька, пластика малих форм, технологія, пластичні матеріали.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна освіта, зорієнтована на підготовку висококваліфікованих, конкурентоздатних у світовому культурному просторі викладачів мистецького профілю, вимагає модернізації нової моделі цілісного художньо-освітнього простору, пошуку інноваційних технологій формування художньої культури особистості. Сьогодні професійна майстерність стає вирішальною умовою та показником готовності вчителя образотворчого мистецтва до розвитку активності, креативності, ініціативності, самостійності учнів та забезпечення умов для їхнього самовдосконалення, самореалізації та самовиховання.

Основним завданням процесу підготовки вчителя образотворчого мистецтва, діяльність якого спрямована на естетичне перетворення життєвого простору особистості й виступає вагомим чинником її духовно-естетичного розвитку, вважаємо наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін інноваційними техніками сучасного художнього мистецтва, серед яких особливо вирізняється художня лялька.

Мистецтво створення художньої (авторської) ляльки сьогодні досягло надзвичайної популярності. Збільшується кількість майстрів та любителів такого виду декоративно-прикладного мистецтва, видається багато літератури та каталогів авторської та етнографічної ляльки, все частіше проходять тематичні виставки, конкурси, фестивалі сучасної ляльки.

Лялька нерозривно пов'язана з людиною, зі способом її життя, міфологією та віруваннями. Еволюцію ляльки можна розглядати як еволюцію відносин людини з навколишнім світом. Лялька, як мистецьке явище, нерозривно пов'язана з тією культурою, у якій вона зародилася і розвивається. У зв'язку з

цим, ураховуючи тенденції розвитку сучасної образотворчої культури, художня лялька виступає як мистецький твір. Тому вивчення мистецтва художньої ляльки в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя-художника є ефективним засобом формування його професійної майстерності.

Аналіз актуальних досліджень. Феномен ляльки, як культурного явища, привертає увагу багатьох дослідників мистецтвознавства, етнографії, філософії, історії, педагогіки, психології тощо. Проте, їх роботи, в основному, присвячувалися лише окремим аспектам ляльки. Так, багато науковців І. Бочарнікова, Л. Герус, Р. Гільмаш, М. Грушевський, Г. Дайн, М. Дайн, І. Котова, О. Матвієнко, А. Михайлюк, М. Мішина, О. Морозова, О. Найден, А. Некрилова, О. Скляренко, Л. Соколова, М. Цивін досліджували народні традиції та технологію виготовлення народної ляльки, актуалізували питання виокремлення основних ознак традиційної ляльки як носія етнічності [1; 3].

Науковці виокремлюють три типи сучасних традиційних народних ляльок. Серед них: автентичні традиційні вузлові ляльки, сконструйовані за образно-пластичними формами певної місцевості та авторські традиційні ляльки. Основними ознаками традиційної ляльки як носія етнічності виділено: наївність, що виражається у простоті форм, які свідчать про витонченість смаку та кротивний розум українців; зв'язок традиції створення ляльки з певним етносоціальним осередком; зв'язок із сімейними традиціями й обрядовістю.

Відзначаючи великий емоційний потенціал ляльки, провідні дитячі психологи В. Абраменова, О. Вовчик-Блакитна, В. Мухіна, О. Смірнова зазначають, що лялька є потужним засобом впливу на психічний розвиток дитини.

Але досліджень, які вивчають проблеми використання мистецтва художньої ляльки у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя мистецтва зовсім мало. Вони висвітлені в окремих публікаціях і розкривають такі аспекти означеної проблеми: розвиток творчого потенціалу студентів на прикладі створення авторської ляльки (Н. Полико), технологія виготовлення ляльки в аспекті вивчення народного костюму (Н. Донченко), можливості куклотерапії у формуванні особистості дитини як інноваційний напрям у роботі педагога (О. Джафарова). Тому наше дослідження спрямоване на розробку методики вивчення мистецтва сучасної художньої ляльки у ВНЗ та визначення його впливу на формування професійної майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Мета статті – розкрити сутність поняття «авторська лялька» та вказати шляхи впровадження в навчальний процес художньо-педагогічної освіти мистецтва створення художньої ляльки.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи вивчення мистецтва художньої ляльки, студентів слід познайомити з історією його виникнення

та розвитку. Першою авторською лялькою вважають воскову статуетку, одягнену у справжню сукню з тканини, виконану Едгаром Дега наприкінці XIX століття. Тривалий час у всьому світі цінували й захоплювалися порцеляновими ляльками, і лише наприкінці XX століття сучасні майстри авторської ляльки почали створювати нові шедеври лялькового мистецтва, які сьогодні виступають неповторними зразками художнього мистецтва.

Для сучасної авторської ляльки характерним є те, що вона є цілісним образом, який продуманий і втілений автором до найтонших деталей костюму й ляльки в цілому. Серед них: унікальні ляльки, які створюються в єдиному екземплярі та є неповторними; копії старовинних ляльок, які стали антикварними; портретні ляльки. Такі ляльки мають свою назву, історію, настрій і характер. Вони наділені душею лялькового майстра [2].

Авторська лялька поєднує в собі багато видів мистецтва: скульптура, художній розпис, моделювання одягу, обробка різних матеріалів. Окрім матеріалу, з якого виготовляється лялька, важливо обрати її стиль та техніку, за допомогою яких майстер вміло й гармонійно поєднає ідею з її втіленням, передасть емоції й характер образу.

З мистецтвом створення художньої ляльки студенти знайомляться у процесі вивчення навчальних дисциплін – «Скульптура малих форм», «Пластика малих форм. Авторська лялька», де сучасна художня лялька розглядається як окремий напрям декоративно-прикладного мистецтва. Студенти закріплюють знання з основ пластичного мистецтва, конструктивних особливостей предметів, закономірностей їх будови та пластичної виразності, удосконалюють зображально-виражальні засоби в малій скульптурі.

Архітектоніка тіла, яка інтегрує всі знання й уміння з пластичної анатомії, виступає інструментарієм творчого освоєння людського образу. Мистецтво створення малої скульптури сприяє естетичному розвитку особистості, спілкування з ним сприяє перетворенню художніх цінностей у естетичну свідомість студентів.

Вивчаючи сучасне мистецтво художньої ляльки, студенти стають активними учасниками розвитку естетичної культури як процесу розв'язання протиріччя між наявністю постійного контакту з досконалою природною формою та відсутністю здатності відразу досягнути цю досконалість, що спонукає до відпрацювання спеціальних підходів щодо цілеспрямованого вивчення засобів пластичної виразності у скульптурі малих форм, зокрема, в образі авторської ляльки. Адже сьогодні художня лялька розглядається як культурний феномен і посідає особливе місце в сучасному мистецтві.

Заняття спецкурсу «Пластика малих форм. Авторська лялька» спрямовані на вивчення закономірностей формоутворення, розуміння принципів і методів скульптурного зображення об'ємної форми в різних пластичних матеріалах, підвищення культури сприйняття сучасного мистецтва, формування високих естетичних потреб, розвиток творчих здіб-

ностей на основі пізнання різних рівнів художнього образу. Кожне завдання вимагає пошуку свого прийому пластичного моделювання об'ємної форми.

Авторською лялькою називають художню роботу, яка виконана майстром без застосування промислових технік та інструментів. Як правило, авторська лялька виконується в єдиному екземплярі, тому є унікальним твором сучасного декоративного мистецтва.

Авторські ляльки розрізняються за жанрами (реалістична, фантазійна лялька, етнічна), техніками виконання (пластик, фарфор, текстиль) та за призначенням (колекційні, інтер'єрні).

Об'єднуючи скульптуру, декоративне мистецтво і дизайн, окремі ляльки мають складну композицію, що будується на абстрактних геометричних елементах, складних ритмічних і пластичних поєднаннях.

Для виготовлення авторської ляльки існує велика кількість спеціальних матеріалів, розроблено технології та методики її конструювання.

Для студентів виготовлення ляльок – творчий процес, що дозволяє проявити знання та вміння, отримані під час навчання на заняттях з малюнку, скульптури, художнього конструювання, історії костюма. Разом із тим, робота над створенням ляльки дає можливість експериментувати, відпрацьовувати власні прийоми роботи з тими чи іншими матеріалами, ґрунтуючись на особистому досвіді, що призводить до розширення меж творчості, активізації таких важливих якостей творчої майстерності, як винахідливість, неповторність, фантазія. Для створення виразного художнього образу автор повинен спиратися на асоціації, які виникають на ґрунті творчої індивідуальності студента, його особистому світі образів, символів і знаків [2].

Робота над авторською лялькою дозволяє розвивати просторове мислення, творче самовираження, здатність аналізувати композиційне рішення форми. Таким чином, процес роботи над створенням ляльки включає в себе як певні знання – спеціальні та загальні, так і творчу інтуїцію, новизну, підкріплені здатністю до логічного аналізу.

Творча робота з виготовлення ляльки передбачає послідовне ускладнення завдань, спрямованих на розвиток у студентів навичок скульптора, живописця, дизайнера одягу та інших умінь творчої особистості, які має вирішувати студент упродовж навчального року. На перших заняттях студенти знайомляться з історією виникнення та еволюцією ляльки, вивчають традиційну народну ляльку й сучасне мистецтво авторської ляльки.

Для формування інтересу студентів до процесу виготовлення авторської ляльки пропонуємо такі умови:

- використання змістовного навчального матеріалу;
- варіативність у застосуванні методів і засобів навчання;
- спрямованість на активізацію готовності студентів до самостійної діяльності;

- застосування в роботі різних традиційних і сучасних матеріалів і технік;
- спрямованість на майбутню художньо-творчу діяльність.

Процес створення ляльки складається з послідовних етапів. Спочатку, на основі асоціативних думок і відчуттів автора, розробляється образ майбутньої ляльки. На цьому етапі студенти аналізують творчі джерела, вчать виділяти головне і другорядне, формують ідею майбутньої моделі. Творчими джерелами найчастіше служать твори відомих художників, природні явища, література, театр. Студенти створюють ескіз майбутньої ляльки, у якому відображають характер образу, колірне рішення, пропорції, фактуру. Робота починається з попередніх замальовок, накопичення та аналізу початкових ідей і задумів (збір інформації, пошук форм, окремих деталей, пластики ліній). Процес створення ескізу часто вимагає безліч замальовок – пошуку образу, який починається від натуральних зображень і доповнюється, узагальнюється абстрактними символами.

На даному етапі, для досягнення певних естетичних цілей, особлива увага приділяється стилізації, яка допомагає виділити найбільш характерні риси предмета в новому, незвичному для нього контексті. Лялька зображується в ескізах у різних ракурсах, детально промальовуються деталі одягу та взуття, зачіска, аксесуари та додаткові предмети, які входять у задуману композицію. Ретельне опрацювання ескізів допоможе створити різносторонній образ ляльки, уникнути помилок, які виникають у ході роботи.

Наступний етап – створення ляльки. Розпочинається робота з виготовлення каркасу, що є основою ляльки. Він повинен бути міцним та відповідати ескізу. Для кожної ляльки каркас розробляється індивідуально.

Матеріал, який вибирає автор для виготовлення ляльки, допомагає досягти найбільш повного вирішення задуму. Для виробів, що мають спрощену форму, краще підійде гіпс і пап'є-маше. Для образу ляльки, яка вимагає ретельного опрацювання деталей, вибирають полімерну глину чи пластик.

Важливим етапом роботи є розпис обличчя майбутньої ляльки. Студенти самостійно використовують художні прийоми для створення авторського образу обличчя. Це допомагає розвивати у студентів творчі здібності та прагнення до самостійності.

Завершальний етап присвячений роботі над костюмом, зачіскою ляльки та аксесуарами, які допомагають розкрити та завершити художній образ. Матеріали для створення зачіски (натуральне чи штучне волосся, вовняні нитки, хутро, пір'я, синтетичні матеріали) залежать від ступеня стилізації та допомагають створити цілісний і гармонійний образ.

Особливу увагу необхідно звернути на відповідність фактури, форми й деталей костюма, зачіски фігурі ляльки. Пропорційність форми, знайдена спочатку в ескізі, потребує обов'язкової перевірки в матеріалі, який використовується при втіленні задуму. Для декорування костюма потрібно уникати

перевантаження тим чи іншим видом обробки. Значна увага на цьому етапі приділяється вивченню засобів обробки матеріалів, що забезпечує розвиток мілкої моторики, координації рухів, окоміру, уважності й акуратності.

У процесі створення авторської ляльки студенти намагаються зберегти творчий та індивідуальний підхід, застосовувати художні прийоми стилізації.

Робота над лялькою являє собою творчий процес, який значною мірою є інтуїтивним, але разом із тим не можливий без розуміння алгоритму виготовлення ляльки, знань властивостей матеріалів і володіння певними прийомами, усвідомлення правил і закономірностей зазначеного виду мистецтва.

Процес моделювання художньої ляльки дає можливість створити навчальне середовище, яке дозволяє студенту вчитися через свій досвід і досвід майстрів, розвивати свої творчі та практичні здібності.

Висновки. Вважаємо, що впровадження в навчальний процес фахової підготовки майбутнього вчителя-художника мистецтва авторської ляльки є ефективним засобом формування його професійної майстерності. Воно не тільки формує уявлення студентів про послідовність створення художньої ляльки, але й розвиває їхні творчі та художні здібності, формує естетичний смак, розвиває вміння роботи з різними матеріалами, знайомить із сучасними техніками декоративно-прикладного мистецтва.

Процес виготовлення авторської ляльки є джерелом натхнення для студентів, які можуть створювати й виготовляти самостійно художні твори у народних традиціях та авторських техніках із втіленням власних творчих задумів.

Опанування нових засобів створення художнього образу через пластику малих форм сприяє збагаченню чуттєвого досвіду, розвитку відчуття, асоціативного мислення та творчого смаку майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дайн Г. Л. Русская тряпичная кукла: культура, традиции, технология / Г. Л. Дайн, М. Б. Дайн. – М. : Культура и традиции, 2007. – 120 с.
2. Мишина М. А. Формы бытования традиционной куклы в культурном пространстве постиндустриального общества России : автореф. дисс. ... канд. Культурологии : спец. 24.00.01 – теория и история культуры / М. А. Мишина. – СПб., 2011. – 30 с.
3. Найден О. С. Українська народна лялька : [наукове видання] / О. С. Найден. – К. : ВД «Стилос», 2007. – 240 с.

РЕЗЮМЕ

Палюкениене С. В. Авторская кукла как средство профессионального мастерства будущего учителя художественного профиля.

В статье говорится о важности использования в процессе профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства авторской куклы как средства формирования их профессионального мастерства.

Авторская кукла является уникальным произведением современного декоративного искусства, которое сочетает в себе скульптуру, художественную роспись, моделирование одежды, художественное конструирование, обработку различных материалов.

Освоение новых средств создания художественного образа через пластику малых форм развивает у студентов творческие и художественные способности, умение работать с различными пластическими материалами, формирует эстетический вкус, способствует обогащению чувственного опыта, развитию художественного чувства, ассоциативного мышления и творческого вкуса.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное мастерство, учитель изобразительного искусства, авторская кукла, художественная кукла, пластика малых форм, технология, пластические материалы.

SUMMARY

Palyukeniene S. Dolls as a means of professional skills of the future teachers of artistic profile.

The article discusses the importance of use in the training of future teachers of fine art dolls as a means of shaping their professional skills.

Dolls is a unique work of contemporary decorative art, which combines sculpture, painting, fashion, styling, handling a variety of materials.

Creative work on making dolls provides consistent complication of tasks aimed at developing students' skills – sculptor, painter, clothing designer and other skills of the person who has to decide a student during the school year. At the first lessons students are introduced with the history of the evolution of dolls, doll studying traditional folk and contemporary art of dolls.

For students making dolls is a creative process that allows showing the knowledge and skills gained during the training sessions in drawing, sculpture, design, history of costume. At the same time, work on the doll gives an opportunity to experiment, to work out their own methods of working with various materials, based on personal experience, which leads to the expansion of the boundaries of creativity, the intensification of such important qualities of creative skills, as resourcefulness, originality, imagination. To create expressive artistic image, the author should be based on associations that arise from the creative personality of the student, his personal world of images, symbols and signs.

Work on the doll is a creative process that is largely intuitive, but at the same time is not possible without understanding the algorithm of manufacturing dolls, knowledge of certain techniques, rules and laws of this art form.

For the formation of students' interest in the process of making dolls the author offers the following conditions: the use of informative educational material; variability in the application of methods and means of training; focus on the activation of students' readiness for independent activity; application in various traditional and modern materials and techniques; focus on future artistic and creative activities.

Mastering of new means of creating an artistic image through the plastic of small forms contributes to enrichment of students' creative artistic skills, development of the ability to work with different materials, sensory experience, artistic feeling, associative thinking and creative taste.

Key words: training, professional skills, fine arts teacher, author's doll, art doll, plastic, small forms, technology, plastic materials..